

עין יצחק

פינת ההלכה של ערב שבת
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
נשיא בית הדין הרבני הגדול
ובעל ה'ילקוט יוסף'

פר' נשא תשע"ח | גליון מס' 86

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי, הרב מרדכי גור

קישוט בית הכנסת בעשבים

טעמי המנהג | האם אסור משום הליכה בחוקות הגויים? | יריית מטחי כבוד | מוקצה באילנות התלושים

ותפוחים ומלקטים אותם ואומרים שכשם שאנו מלקטים שושנים ותפוחים אלו, כך יתלקטו בניהם מבנינו, ואומרים שזה היום שניתנה התורה לאבותינו בהר סיני.

האם למדים מן המדרש והאגדה?

וכיו"ב הביאו התוספות (מסכת עבודה זרה, ל"ג ע"ב) שלמדו הלכה ממדרש אסתר, שאמר לו המן לאחשורוש, אם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם - זורקו ושותהו, ואילו אדוני המלך, אם נוגע בכוס יין - חובטו בקרקע ולא עוד אלא שמדיחו שלש פעמים. ומכאן למדו התוס' שהמנהג היה להדיח כוס שהיה בו יין נסך שלש פעמים, ומדובר שם על כלי חרס שהיה בזמנם. ואף על פי שאין למדים הלכה מן המדרש ומדברי אגדה, כמבואר בירושלמי (פאה פרק ב' הלכה ד'), כבר ביאר בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן קס"א) ביאר שאין זה שלמדים הלכה מדברי אגדה, אלא שכאן המן מספר לאחשורוש על מנהגם של ישראל בימיו, ואנו אומרים שמן הסתם נהגו כן על פי ההלכה, וסומכים על זה.

מקור מהזוה"ק

הגאון ממונקאטש בספרו דרכי חיים ושלום (אות תרלו) ובספרו שער יששכר (מאמר חג הביכורים אות מוח) הביא מקור לכך מדברי הזוה"ק (פר' אמור, צו ע"א) שמנהג העולם להעמיד בחג השבועות אילנות בבתי הכנסת ובבתים. ורואים שמנהג זה הוא מבוסס.

איסור משום הליכה בחוקות הגויים

אמנם החיי אדם (כלל קל"א סימן י"ג, ובחכמת אדם כלל פט ס"א) כתב שרבינו הגאון מווילנא ביטל מנהג זה בקהילתו, לפי שעכשיו הוא חוק העמים, מנהג הגויים, להעמיד ענפי אילנות בחג שלהם, והרי נאמר בתורה 'ובחקותיהם לא תלכו', וכן מובא בספר מעשה רב (סי' קצ"א).

אולם רבינו יוסף קולון - המהרי"ק בתשובותיו (שורש פ"ח) כתב שאיסור 'ובחקותיהם לא תלכו' נהג רק כשאין טעם בדבר, שכן מורה הלשון 'חוק', שכיון שעושה דבר משונה שאין בו טעם נגלה, אלא שהם נוהגים כן, נראה כנמשך אחרי חקותיהם, ומודה להם. וכן

שאלה: ידוע שנוהגים לקשט את בתי הכנסת, ובכל בתי ישראל, בענפי אילנות, עשבי בשמים, פרחים ושושנים, לכבוד חג השבועות. האם מנהג זה הוא לכתחילה, או שיש לחוש בזה משום איסור עשיית חוקות הגויים, שהרי הגויים הם שנוהגים לשטוח פרחים ושושנים בכנסיות שלהם, והרי נאמר בתורה (ויקרא יח, ג) 'ובחוקותיהם לא תלכו'?

תשובה: יסוד המנהג לשטוח ענפים ושושנים בבתי הכנסת נזכר כבר בדברי הרמ"א (סימן תצ"ד סעיף ג), ומקור דבריו הוא במהרי"ל (הל' חג השבועות אות ב) שהטעם הוא מפני שמחת הרגל. ולכן כאשר חל שבועות ביום ראשון (כמו בשנה זו) - הנהיג מהרי"ל לשטוח את העשבים מערב שבת. וכן היה נוהג המהר"א, בעל ה'תרומת הדשן' - לפני כ-600 שנה - לפזר עשבים ובשמים בביתו, ביום ראשון של שבועות בשחרית, כפי שהעיד תלמידו בספר לקט יושר (עמ' 103). וכמובן הכוונה היא לעשבים תלושים.

טעמי המנהג

והלבוש (סי' תצד) ביאר שהוא זכר למתן תורה, שכן היו עשבים סביב הר סיני, שנאמר (שמות לד, א) 'גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא', שמע מינה שהיה שם מרעה. ובספר חמדת ימים כתב נוסף למנהג זה, שהוא זכר למתן תורה שהיה בחג השבועות, ומבואר בגמרא (מסכת שבת פ"ח ע"ב) על הפסוק (שיר השירים ה, יג) 'לחיינו כערוגות הבושם וגו' שפתותיו שושנים' דרשו חז"ל, שכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו ריח בשמים.

המגן אברהם (סי' תצד סק"ו) כתב שנוהגים לקחת ענפי אילן של פירות, לרמוז למה שאמרו חכמים (ראש השנה ט"ז ע"א) שבחג השבועות נידונים על פירות האילן, ולכן מקשטים את בתי הכנסת והבתים בענפי אילנות, כדי לזכור להתפלל על פירות טובים.

החיד"א בברכי יוסף (סי' תצד סק"ו) הביא סמך למנהג זה, מהמבואר ב'תרגום שני' על מגילת אסתר (ג, ח) על הפסוק 'ויאמר המן למלך אחשורוש', שהמן הרשע אמר לאחשורוש שבחודש סיון עושים היהודים יו"ט ובאים לבתי הכנסת שלהם, וקוראים אותם עצרת או חג שבועות, ועולים על גג בית הכנסת שלהם, ומפזרים שושנים

כל המשנה - ידו על התחונה

בספר חוט המשולש (עמוד קכ"ח) כתב שבימי הגאון ה'חתם סופר' היו נוהגים שבכל חג השבועות היו מפארים את בית הכנסת ובית המדרש על ידי קישוט בענפי אילנות ובמיני עשבים שריחם הטוב נודף למרחקים, ובמקום מושבו של ה'חתם סופר' היו עושים כילה מיוחדת מענפי אילנות ושושנים, ופעם אחת קרה שגבאי אחד של בית הכנסת ביטל המנהג, והורה שלא לעשות כן, וכשבא הגאון ה'חתם סופר' לבית הכנסת וראה שינוי המנהג מכל ליל חג שבועות שבכל שנה ושנה, הרע לו הדבר מאד, והקפיד על הגבאי, ונענש בעונש קשה רחמנא ליצלן.

וזה גם לאפוקי ממה שכתב הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' יא) להחמיר בשטחת עשבים שיש בזה משום איסור הליכה בחוקות הגויים. אולם במחילה מכבודו, לפי המבואר, כל דבר שיש סיבה והגיון לכך, אין איסור. (וכיו"ב כתב א"ח ח"א סי' קד, ח"ד סי' לו) לענין חגיגת בת מצוה שאין בזה מצוה, בגיל י"ב, שאין לערוך מסיבה, אולם באמת יש סיבה והגיון לכך, שמעתה מתחייבת במצוות שהנשים חייבות בהן, ויש להן שייכות בזה, כגון הלכות שבת והלכות כשרות, ומעתה היא מצווה ועושה, כמו בן שנעשה בר-מצוה בגיל י"ג שנה). ובכל דבר שמוכרע על פי הראשונים, מרן הבית יוסף, הרמ"א והאחרונים, מנהג ישראל תורה הוא, ואין צריך לחוש לדעת החולקים.

ובארחות רבינו (ח"ב עמ' פט) כתב שהחזון איש והסטיפלער לא הניחו כלל עשב וירק בבית הכנסת, לפי שחששו לדעת הגאון מווילנא, ואף על פי שלהלכה יש לצדד להיתר, אפילו הכי לא נהגו כן. ובספר הלכות חג בחג (ספיה"ע וחג השבועות פ"ח סי"א) הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמנהג ארץ ישראל ליתן עשבים וירק בבתי הכנסת, לפי שכיום אין שייך במקומותינו לחוש לחוקות הגויים, שרק הישמעאלים מצויים בתוכינו, ואינם עושים כן במסגדים שלהם, ורק בארצות אירופה עושים כן בכנסיות, ולכן אין לחוש בזה לאיסור. וזו תוספת סברא, אך באמת אין צריך להגיע לסברא זו, על פי מה שאמרנו בשם המהרי"ק ועוד, שדבר פשוט שזה מותר.

דין מוקצה באילנות התלושים

יש לדעת שענפים משעה שחתכו אותם מערב שבת, והביאום לבית הכנסת, אין בהם דין מוקצה, כך כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן פז), שעשבים ואילנות שהועמדו מערב יו"ט לקישוט בית הכנסת, אינם מוקצים.

כשעושה דבר ששייך בו פריצת דרך הצניעות והענוה, ונהגו בו הגויים דרך שחץ וגאווה, והוא עושה כן כדי להדמות להם, יש בזה איסור משום חוקות הגויים. אבל דבר שנהגו בו הגויים לתועלת כל שהיא, כגון שעושים כן משום כבוד, וכיוצא בזה, אין בזה משום 'בחוקותיהם לא תלכו'. והביא דבריו להלכה מרן הבית יוסף (יו"ד סימן קע"ח), וכן משמע מדברי הר"ן (עבודה זרה י"א ע"א) ובשו"ת הריב"ש (סימן קנ"ח), וכן פסקו הרמ"א ומהרי"ק ש (יו"ד שם). ולפי זה המנהג שנהגו לקשט את בתי הכנסת שלנו בפרחים ושושנים וענפי אילנות, לכבוד חג השבועות, שיש לו טעם נכון, ויש לו יסוד במדרש, אין בו שום איסור משום 'ובחוקותיהם לא תלכו'.

יריית מטחי כבוד

ומכאן נלמד שכאשר נערכת הלוויה צבאית, שבזמנינו נוהגים לירות מטחי כבוד לכבודו של ההרוג, אין בזה משום איסור הליכה בחוקות הגויים, כי יש טעם וסברא לכך, ואינו סתם חוק, ולא על זה נאמר 'ובחוקותיהם לא תלכו'. וכמו כן בהשמעת צפירה שעושים לזכר אותם שנהרגו ונשרפו בשואה, וכן במערכות ישראל, מעיקר הדין אין איסור מצד 'ובחוקותיהם לא תלכו', לפי שיש לכך סיבה, שרצונם שיזכרו את החללים, ומה טוב לקרוא פרקי תהילים לעילוי נשמתם של הנהרגים. וכך הוא בכל דבר שיש בו טעם וסברא ואינו סתם חוק בעלמא, תופסים אנו להלכה כדעת המהרי"ק שהעתיקו הבית יוסף והרמ"א ומהרי"ק ש, שאין בזה משום איסור הליכה בחוקות הגויים.

הגאון רבי יוסף שאול נתנזון בספר יוסף דעת (על יורה דעה סימן שמ"ח), שמנהג ישראל להעמיד ענפי אילנות בחג השבועות תורה הוא. וכן פסק הגאון מהרש"ם בספרו דעת תורה (אורח חיים שם). והגאון מווילנא הולך בזה לשיטתו, שבביאוריו ליורה דעה (סימן קע"ח) חולק על הר"ן (עבודה זרה י"א ע"א) הנ"ל, וכן על המהרי"ק והריב"ש, וסובר שיש בזה משום איסור הליכה בחוקות הגויים. אולם אנו תופסים כדעת הבית יוסף והרמ"א ומהרי"ק ש, וכן כתב בשו"ת כתב סופר (חלק יורה דעה סימן קע"ה) ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק יורה דעה סימן שנ"א). וכן בשו"ת אמרי אש (יו"ד סימן נ"ה) כתב שלא ניתן לדחות מההלכה את דברי הר"ן והמהרי"ק והריב"ש, מאחר שמרן הבית יוסף והרמ"א והאחרונים הבאים אחריהם סוברים כן להלכה. ובספר זכרון יהודה (דף ל"ד ע"ב) כתב שהגאון בעל אמרי אש לא מנע המנהג שנהגו להעמיד ענפי אילנות ועשבי בשמים לכבוד חג השבועות, ובפרט מה שנהגו לעטר ספרי התורה בכתרי פרחים ושושנים לכבוד מתן תורה. ונמשך לפי שיטתו, שמסכים להלכה כדברי הר"ן ומהרי"ק שאין בזה משום איסור הליכה בחוקות הגויים. וכן בספר ילקוט הגרשוני (סימן תצ"ד) העיד שהמנהג הזה פשט בהרבה מדינות, ושאין פוצה פה ומצפצף.